

עלון שבועי מבית "בני אמונים"

ובל מאמינים

294

פרשת ראה

תשע"ט

פניני אמן ותפילה בפרשה

מאוצרות אמונים

- שתרם על הבריות, ומתוך כך: "ורחמך". ללמדך ש: "כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים".

בעניין זה כתב הרמ"א (י"ד רמז ג): "ויתן האדם על לבו שהוא מבקש כל שעה פרנסתו מהקדוש ברוך הוא. וכמו שהוא מבקש מהקדוש ברוך הוא ישמע שוועתו, כך הוא ישמע שוועת עניים".

על פי זה פירש המהרש"א (ח"א, שבת שם) את לשון הפסוק בתהילים (עט ח): "מהר יקדמונו רחמך כי ילוננו מאד". "מהר יקדמונו רחמך", ואל תמתין עד שנרחם על הבריות ונהיה ראויים לרחמך, שכן "דלוננו מאד" ואין ביכולתנו לרחם ולתת צדקה לאחרים לפני שתרם עלינו.

אין ברכה ללא שמחה

"נתן תתן לו ולא ירע לך בך ברתך לו" (טו י)

ידועה היא השאלה: מדוע אין מברכים 'ברכת המצוות' לפני קיום מצוות הצדקה בשונה מכל מצוות עשה?

ר"י בן פלאט (הובא באבודרהם ברכת המצוות) השיב שהסיבה היא משום שאין מברכים על מצווה שקיומה תלוי בדעת אחרים. כמצוות צדקה, שאם יסרב העני לטויל את הצדקה לא נוכל לקיימה.

תשובה אחרת לכך נתן הראב"ד בהשגתו לתשובה האמורה (ראה באבודרהם שם), כי אין מברכים על מצווה שנובעת מחסורו של הזולת, שכן בכך נראה כביכול שאנו מודים על סבל וזולתנו.

טעם ייחודי נוסף לכך נתן רבי מנחם מנדל מרימנוב על פי הפסוק שלפנינו:

מכך שהזהירה התורה את נותן הצדקה: "ולא ירע לך בך ברתך לו", למדנו כי יש לתת את הצדקה בשמחה, וכפי שכתב 'החינוך': (מצוה תעט): "לעשות צדקה עם הצריך אליה בשמחה ובטוב לבב". ולפי שבדרך כלל נותן הצדקה אינו מקיים את המצווה כתיקונה בשמחה, לכן לא תיקנו ברכה למצווה זו.

מאור ושמש' פינחס

המצה מתפללת שנאכלנה

"שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני" (טז ג)

דרש ה'חתם סופר':

לכך קרא הכתוב למצה 'לחם עני', ללמדך שהמצה עצמה, כביכול, עונה ומתפללת שנאכלנה.

כעין זה פירש השפת אמת את הפסוק שנאמר בפרשת קריאת שמע (דברים יא ג): "והיה אם שמוע תשמעני אל מצותי...", שהמצווה עצמה משמיעה קול ומבקשת מהאדם שיקיימה.

דרשות חתם סופר' ח"ב דף רעד ב; 'שפת אמת' עקב תרל"א

ברוך שלא עשני חנווני

"ושמחתם לפני ה' אלקיכם אתם ובניכם ובנותיכם ועבדיכם ואמהותיכם והלוי אשר בשעריך פי אין לו חלק ונחלה אתכם" (יב יב)

פירש הכתב סופר:

"אתם ובניכם" - תשמחו ותודו על הנחלה שהעניק לכם ה' בעולם הזה, ואולם הלוי יודה וישבח דווקא על "פי אין לו חלק ונחלה אתכם" - שפטרו אותו מלעסוק בקנייני העולם הזה. וכפי שהיה מתפלל רבי נחוניא בן הקנה ביציאתו מבית המדרש (ברכות כו ג): "מודה אני לפניך ה' אלוקי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות..." ופירש רש"י [בפירושו הראשון] ש"יושבי קרנות" הם החנוונים העוסקים בפרנסתם ואינם עמלים בתורה.

כתב סופר

רחם עלינו בטרם נרחם על אחרים

"ונתן לה רחמים ורחמך" (יג יח)

חכמים (שבת קנא ב) פירשו פסוק זה כך: "ונתן לה רחמים"

מקורות בפרשה
על גודל מעלת
עניית אמן

מבאר אמונים

אמן אחר הברכות ואחר הקללות

"ונתתה את הברכה על הר גרזים ואת הקללה על הר עיבל" (יא טט)

אונקלוס תרגם: "ונתתה את הברכה... ואת הקללה" - "ותתן ית מברכא [המברכים]... וית מלטטא [המקללים]". ויש להבין, הלוא אמרו חכמים (סוטה לב א) שאת הברכות ואת הקללות אמרו הכוהנים והלויים שעמדו בין שני ההרים. אלא שבברכות היטו הם פניהם לכיוון הר גרזים, ובקללות - לכיוון הר עיבל. כיצד אפוא תרגם אונקלוס שהמברכים יעמדו על הר גרזים והמקללים על הר עיבל?

תירץ רבי יוסף דוד רבה של שאלוניקי:

אכן, הלויים שעמדו בתחתית ההרים הם שאמרו את הברכות והקללות, ואולם כיוון שהשבטים שעמדו על ההרים ענו אמן אחר דבריהם; הברכות נאמרו כלפי אלו שענו אמן בהר גרזים, והקללות - כלפי העונים בהר עיבל. לכך פירש אונקלוס שכביכול המברכים והמקללים עצמם עמדו על ההרים, שהרי: "גדול העונה אמן יותר מן המברך" (ברכות נג ב).

צמח דוד

ברכה על ניתוח עבודה זרה

"אבד תאבדון את כל המוקמות אשר עבדו שם הגוים אשר אתם ישיש אתם את אלהיהם... ונתתם את מזבחם" (יב ב-ג)

בפסוק זה נצטוונו לבער ולאבד עבודה זרה מן העולם (סנהדרין ז א; ס"ה לרמב"ם עשה קפה).

במסכת ברכות (נד א) נאמר: "הרואה מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים, אומר: ברוך [אתה ה' אלקינו מלך העולם] שנעקרה עבודת כוכבים מארצנו". ויש לברר מה דיני של העוקר עבודה זרה בעצמו, האם מברך על קיום המצווה כשאר מקיימי מצוות עשה?

המהרש"א (שם) פסק שאכן עליו לברך: "ברוך... אשר קדשנו במצוותיו וציונו לעקור עבודה זרה מארצנו". אך תמה על כך רבי בנימין רבינוביץ רבה של וילקומיר משיטת ר"י בן פלאט (הובאה באבודרהם, ברכת המצוות) שאין מברכים על מצווה שחיובה נגרם על ידי מעשה עבירה [כהשבת גזילה]. וכיצד אפוא ניתן לברך על איבוד עבודה זרה, הלוא אף אם נעשתה בידי גויים, גם להם היא נחשבת עבירה, שהרי איסור עבודה זרה נכלל בשבע מצוות בני נח?

בנו האדר"ת תירץ שאכן, רק על מצווה שקיומה תלוי בעבירה שעשה יהודי אין מברכים, אך מצווה שמתקיימת בעקבות עבירה שעשה גוי - מברכים עליה.

באופן אחר תירץ בעל 'מרגליות היס': את מצוות השבת הגזילה מקיים הגזלן בעצמו, לכן אין ראוי שיברך על כך, אולם את העבודה הזרה עשה אדם אחר. ואפילו עשאה יהודי, הרי למנתץ אותה אין כל קשר לעבירה, לכן בוודאי יכול הוא לברך.

'מהרש"א ברכת ח"א נז ב; 'בני בנימין' על הרמב"ם ע"ז ז א; 'מקור הברכה' עמ' י

מכל פסיעה נברא מלאך

"כי אם אל המוקם אשר יבחר ה' אלקיכם מכל שבטיכם לשים את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה" (יב ה)

ראש חכמי ירושלים רבי ישראל יעקב אלגאזי הביא בשם מדרש, שמכל פסיעה שצעדו העולים לירושלים נברא מלאך. והסמך לכך את הפסוק בתהילים (מב ה): "כי אעבר בִּסְף אֲדָם עד בית אלקים בקול רִנָּה וְתוֹדָה הַמֶּן חוֹגֵג"; "כי אעבר" - כשהתחילו עולי הרגלים לעלות, אז ניתן היה לסופרם - "בִּסְף", ואולם ככל שהוסיפו להתקדם "עד בית אלקים", כבר היו הם בגדר: "הַמֶּן חוֹגֵג", לרוב המלאכים שהצטרפו אליהם.

ובאותו עניין הובא בשמו של רבי לוי יצחק מברדיטשוב, שאף בימינו, ההליכה לבית הכנסת המכונה 'מקדש מעט' חשובה כהליכה לבית המקדש, ומכל פסיעה נברא מלאך.

יוסף תהלות' [לחיד"א] תהלים מב ב; 'מעשה יחיאל' לר"מ היבנר עקב

בתאריך ג' באלול יחול יומא דהילולא של צעיר בניו של ה'דברי חיים' - הרה"ק רבי ישעיה מטשחובי הי"ד. מסופר כי מדי בוקר היה אומר בפני אביו הקדוש 'ברכות השחר', והיה מבהיל לראות איך ה'דברי חיים' תופס את ראשו וקופץ מרוב התלהבות כשהיה עונה אחריו אמן, ועל כל הסובבים נפל פחד ומורא מעבודתו הקדושה" ('רבנו הקדוש מטשחובי' עמ' 9).

ברכות השחר: בקול בכוונה בחברותא.

ה'שכמת בית המדרש' (ד')

לימוד קודם התפילה

כפי שהתבאר במאמר הקודם, כדי שהתפילה תיאמר כיאות, נדרשת לה הכנה מוקדמת. ולכן "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין" (ברכות ל ב), כדי להכין עצמם כדבעי.

רבים מגדולי ומאורי הדורות, נהגו כך בעצמם ואף הנהיגו כך בקהילותיהם ובצוואותיהם ליוצאי חלציהם, להתכונן לתפילה בלימוד תורה. לשם כך היו משכימים באשמורת, פותחים את יומם בלימוד תורה, ורק לאחר מכן מתפללים.

מעלות רבות ישנן בהנהגה זו, את חלקן נביא במאמר שלפנינו.

מעלת הלימוד קודם התפילה בדברי חכמינו

נפתח במקורות שהובאו לכך בספרים בשם חכמינו זכרונם לברכה:

בגמרא (ברכות לא א) קבוע חכמים: "אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות... אלא מתוך שמחה של מצוה", ופירש רש"י: "כגון דברי תנחומים של תורה", ובתוספות (ד"ה רבנן) פירשו: "כגון שעסק בדברי תורה".

אף בירושלמי (ברכות פ"א ה"ה, ראה 'משנה ברורה' ס ד) הובא על כמה מהתנאים שקראו קריאת שמע קודם התפילה, וזאת: "כדי לעמוד בתפילה מתוך דברי תורה".

בזוהר הקדוש (בראשית דף רב ב) דרשו מלשון הכתוב (משלי יג ב): "יִצְחָק חַיִּים תִּאֲוָה בָּאָה", מי שרוצה שהקדוש ברוך הוא יקבל תפילתו, ישתדל בלימוד התורה שהיא 'עץ חיים', וכך יקוים בו: "תאוה באה", שמשאלותיו יתקבלו לרצון לפני ה'.

עוד דרשו בפסיקתא רבתי (מ) את הפסוקים בתהילים (ז א-ב): "תִּפְלֹל לְדָוִד שְׁמִיעָה ה' צִדֵּק הַקְּשִׁיבָה רִנָּתָה הֶאֱזִינָה תִּפְלֹתַי בְּלֹא שִׁפְתֵי מוֹמָה; מִלִּפְנֵיךָ מִשְׁפָּטִי יֵצֵא עֵינֶיךָ תִּפְחֲזֶנָה מִיִּשְׂרָאֵל..." 'בלא שפתי מרמה' - לא עמדנו לתפילה לא מתוך דבר בטילה ולא מתוך שפתי מרמה, אלא מתוך תורה ומצוות ומעשים טובים. לפיכך: 'מלפניך משפטי יצא' ואל תסתכל במעשים רעים אם יש לנו, שנאמר: 'עֵינֶיךָ תַּחֲזִינָה מִיִּשְׂרָאֵל'.

וביתא דבי אליהו (רבא ב) הסמיך לכך את הפסוק (תהילים כט ג-ד): "וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לַה' בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ; קוֹל ה' עַל הַמַּיִם" - "מכאן אמרו: אל יעמוד אדם בתפילה עד שיאמר הלכה אחת, פסוק אחד, לכך נאמר: 'השתחוה לה' בהדרת קדש; קול ה' על המים" - אין מים אלא דברי תורה".

הנהגה מיוחדת ביום השבת

יש שהביא מקור נוסף לדברים מדברי 'תנא דבי אליהו' (רבה א): "כך אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל, בני לא כך כתבתי לכם בתורת: 'לא ימוש ספר התורה הזה מפִּיךָ...' מכאן אמרו, לעולם ישכים אדם וישנה בשבת, וילך לבית הכנסת..." [וכעין זה הובא בתשובות הגאונים (מוסאפיא סי' פז) "כך הראונו מן השמים שישראל משכימין ובאין בבתי כנסיות בשבתות ובימים טובים ולומדים - מדה יפה הן עושין. וכך מנהג בבבל מתחילת גלות ראשונה"].

ונראה מדברי הירושלמי שהדברים הנ"ל

אמורים על מי שאין באפשרותו לעשות כן בימות החול, אך מי שבאפשרותו בוודאי מוטב שאף בימות החול ישכים וישנה ולאחר מכן יתפלל (שו"ת 'משנה שכיר' [לר"י טייטל] א"ח כ).

מחלוקת רש"י ותוספות

במסכת ברכות (ה ב) נחלקו רש"י ותוספות אם מותר ללמוד קודם התפילה. רש"י (ד"ה סמוך) כתב שאסור, ובתוספות (ד"ה אלא) כתבו על דברי רש"י: "לא ידעתי מנא ליה", ונחלקו שבוודאי מותר ללמוד.

ב'שולחן ערוך' (א"ח פט ו) הכריע שהאסור ללמוד קודם התפילה הוא רק משהגיע זמן התפילה. ואינו אלא למי שמתפלל בביתו או בבית מדרשו, שיש לחשוש שמא מתוך טרדתו בגרסתו יפסיד זמן קריאת שמע ותפילה. אך מי שרגיל להתפלל בבית הכנסת בזמן קבוע, וכן מי שמוטרע שיעור לרבים, מותר לו ללמוד קודם התפילה. וב'משנה ברורה' (שם ס"ק ל) הוסיף שאף מי שהתחיל ללמוד קודם הזמן שמותר להתפלל, מותר לו להמשיך. וכן התיר למי שמעמיד 'שומר' שאינו עוסק בתורה ויכול להזכיר לו להתפלל.

בספר 'ברכת אברהם' לרבי אביש אב"ד פרנקפורט (ברכות ה ב בתודה"א אלא) הכריע במחלוקת הראשונים:

דברי רש"י אמורים לגבי יחידים שבדור, הדברים בה' ומיד כשעומדים ממיטתם חשקה נפשם לעבודת ה', אזי מוטב שיתפללו הם תחף ומיד בקימתם, שכן ייתכן שלימוד התורה יפרידם מעט מאותה דבקות. אך התוספות דיברו על אנשים כערכנו שכשעומדים ממיטתם ליבם טרוד מיד במשא ומתן ושאר דברים של חולין, ולכן מוטב שיקדימו ויעסקו בתורה, שעל ידי כך יפרדו מהגשמיים ויכול להיות שיתפללו כראוי. ובפרט דבריהם אמורים למי ששרוי בצער ואסור לו להתפלל (ברכות לא א), שעל ידי שיעסקו בתורה מתוך שמחה יגיע למדרגת השמחה, ככתוב (תהילים ט"ו): "פִּקְוֵי ה' יִשְׂרָאֵל מִשְׁמַחֵי לֵב".

להציל ציבור שלם

ב'פרי מגדים' (ס"א א מנשב"ז ח) כתב שמי שהוא בעל תורה ראוי שילמד קודם התפילה. וכך הובא על המשגיח דליקווד רבי נתן ווכספויגל זצ"ל:

"פעם קרא המשגיח לקבוצת בחורים ואמר להם: יש לכל אחד אפשרות נפלאה לזכות להציל את כל הציבור, ואיך? על ידי שהאדם מגיע מוקדם לתפילה לפני התחלת התפילה ויושב ועוסק בתורה. וביאר את דבריו על פי משל (ראה זוהר ח"ב דף קלא ב) למלך שמגיע לעיר; אם בני העיר לא יוצאים לקראתו ויחזקו את פניו, הוא גוזר גזירות רעות עליהם. אבל אם יש כמה מבני העיר שבאים מוקדם ומקבלים את פני המלך, המלך מתפייס בזה. ואפילו שאנשי העיר מאחרים לבוא, המלך נשאר מפויס ולא גוזר עליהם גזרות קשות.

אמר המשגיח: לעסוק בתורה זהו קיבלת פני השכינה, ומבואר בזה שאם אדם יושב לפני שכולם מגיעים לתפילה ולומד תורה הוא יכול להציל צבור שלם" (לקט רשימות - תפילה עמ' פג).

הפגז נתקע על תקרת בית הכנסת

בהספד שנשא מחותנו של הגאון מוילנא, רבי אברהם דאנציג בעל 'חיי אדם', על הגר"א בהיכל בית הכנסת הגדול בוילנא (נדפס בספר 'שערי רחמים' עמ' כז) קרא עליו הח"י אדם את הכתוב (מלכים ב' י ב): "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו", ואת שתרנגם יונתן: שהיטיב לישראל בתפילתו יותר מרכב ומפרשים, והזכיר לנוכחים: "זכרו את יום המלחמה, שבא לכאן לבית הכנסת להתפלל, והוא בתפלתו הציל אותנו מכל רכב ופרשים. אם כן, בודאי אנו מחויבים לקרוע עליו, קרעו בגדיכם, כי קרע ה' את גאון תפארת ישראל מעלינו..."

לאיזו תפילה רמז הח"י אדם' בהספד? על כך בסיפור שלפנינו: היה זה ב"ז בחודש תמוז תקנ"ד, כארבע שנים טרם עלות הגאון זצ"ל בסערה השמימית. חילות הרוסים אשר ביקשו לכבוש את העיר וילנא מידי האצילים הפולנים ששלטו בה, החלו במצור על העיר והרעישו אותה באש תותחיהם ללא רחמים.

העיר הלכה ונחרבה, אולם מגיניה העקשנים לא ויתרו. מאות הרוגים נמנו ברחובות כתוצאה מאש הרוסים, בתוכם היו רבים מהידי העיר וילנא אשר נפלו קרבן לאש חיל המצור. הגיעו הדברים לידי כך, שביום אחד בלבד נמנו למעלה משלושים חללים יהודיים.

כשלושים יום נמשך המצור הרוסי על וילנא, כאשר בין הרעשה להרעשה נעשו ניסיונות תיווך בין מפקדת הצבא הרוסי לאצילים הפולנים במטרה לגרום להם להיכנע בטרם תוחרב העיר ודם תושביה יישפך כמים, אולם האצילים הפולנים ששמרו על כבודם לא הסכימו להיכנע.

אלא שגם הרוסים עמדו על שלהם והמשיכו לצור על העיר בעקשנות. וכך, במשך כשלושים יום נמשך המצור הרוסי על וילנא, כאשר מדי יום ביומו נחרבים בתים ונהרגים עשרות. עד אשר ביום חמישה עשר לחודש מנחם אב, לאחר שקיבלו עוד סירוב עיקש מידיהם של הפולנים הנצורים, פקעה סבלנותם של צבאות הרוסים, והם החליטו לפתוח על העיר בהרעשה כבדה ביותר, כממה וכמה כיוונים, תוך ביטחון כי בסופה יצליחו להבקיע להם דרך ולכבוש את העיר המבוצרת.

ראשי קהילת יהודי וילנא אשר נוכחו בסכנה המאיימת עליהם, הכריזו מיד על עצרת תפילה

אך למותר לציין כי הדבר עלה לו בסיכון רב ובמאמצים מרובים. אולם כאשר הכריז הגאון "בטל, בטל" נשאו מאמציו פרי. השערים נפתחו לרווחה, והצבא הרוסי נכנס בעדם לקול תרועות ניצחון, וליהודים הייתה אורה ושמחה וששון ויקור.

זכר לכוחו הגדול של רבנו הגר"א נשאר מאז לדורות, ועד להחרבתו בימי השואה, היה תקוע בגג בית הכנסת הגדול של וילנא אותו כדור תותח שסימל את סיום המלחמה, לזיכרון ולנס לכל הרואים אשר נוכחו לראות בכוח התפילה אשר החישה ישועה למעלה מדרך הטבע לעיר וליהודה.

'הגאון החסיד מוילנא' עמ' רסא